

Mellan röda och vita

Svenska arbetarrörelsen och det finska inbördeskriget 1918

Det finska inbördeskriget bröt ut under ett känsligt skede i den svenska arbetarrörelsens utveckling. Under våren 1917 hade en stor opinionsrörelse i form av hungerdemonstrationer samt militär- och arbetarstrejker brutit ut. Händelseutvecklingen blev en del av striden om vilken linje arbetarrörelsen skulle driva, där en syndikalistisk och en socialdemokratisk parlamentarisk-demokratisk linje var de två mest framträdande.¹ Samma år splittrades Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (SAP), och Sveriges socialdemokratiska vänsterparti (SSV) bildades. Partierna gick sedan i strid under valrörelsen samma år. Under oktober 1917 kunde SAP för första gången ingå i ett regeringsbildande, detta under den liberale statsministern Nils Edén. Regeringens grundläggande målsättning var att genomföra den på allmän och lika rösträtt baserade parlamentariska demokratin. Det är mot bakgrund av detta man för svensk arbetarrörelsens del kan betrakta det bolsjevikiska maktövertagandet i Petrograd i november 1917. För SAP:s partiledning uppfattades den nya makten i Ryssland som ett hot mot arbetet för den parlamentariska demokratin, som man inte bara arbetade för att genomföra i Sverige, utan också strävade efter att ideologiskt förankra i arbetarrörelsen. SSV däremot, lät sin tidning *Politiken* (efter den 1 november 1917 *Folkets Dagblad Politiken*, FDP) bli ett, visserligen inte helt okritiskt, språkrör för bolsjevikpartiet.² Det var i denna situation det finska inbördeskriget bröt ut.

1. Carl Göran Andræ, *Revolt eller reform. Sverige inför revolutionerna i Europa* (Stockholm 1998), s. 33 och 35; Sigurd Klockare, *Svenska revolutionen 1917–1918* (Stockholm 1967), s. 69–70.
2. Aleksandr Kan, *Hemmabolsjevikerna. Den svenska socialdemokratin, ryska bolsjevikerna och mensjevikerna under världskriget och revolutionsåren 1914–1920* (Stockholm 2005), s. 225.

Syftet med den här uppsatsen är att visa att den svenska regeringen tidigt agerade för det vita Finland, och inte, som tidigare forskning hävdade, först när det gällde att undvika en regeringskris i Sverige. Jag vill understryka hur Sveriges regering med ledande socialdemokrater, om inte öppet, så tydligare än forskningen tidigare har framhållit, handlade i enlighet med sina initiala sympatier för det vita Finland. Ett övergripande syfte är att ta ett slags helhetsgrepp på den svenska arbetarrörelsens agerande, interna konflikter och förhållningssätt under de månader som kriget pågick.

Tidigare har Carl Göran Andræ forskat om Sveriges ställningstaganden under denna tid.³ På framför allt hans resultat baserar sig Ingvar Flinks artikel i *Norden och krigen i Finland och Baltikum 1918–1919* från 2004, liksom Yvonne Hirdmans summering i *Sveriges historia 1920–1965* från 2012.⁴ Alla tre visar på klyftan mellan de två svenska arbetarpartiernas ledningar. Bestämmande för SAP:s ledning, har Andræ summerat, blev dels synen på parlamentarism och demokrati, dels lojaliteten med de liberala koalitionsbröderna i och utanför regeringen.⁵ SAP anklagade den finska socialdemokratin för att ha förnekat demokratis fundament och i stället proklamerat minoritetens våldsmakt över folkflertalet.⁶ SSV däremot instämde i det röda Finlands förklaring av krigets orsaker och solidariserade sig med den nya politiska kursen i Helsingfors.⁷ Den tidigare forskningen har alltså redogjort för den svenska regeringens ageranden. Det finns dock mer att behandla här som inte har framkommit tidigare.

I denna uppsats presenteras också hur svenska Landsorganisationens ledning och särskilt berörda fackförbund agerade. Arbetarrörelsens gräsrotter, organiserade i arbetarekommuner och fackklubbar, belyses. Andræ har räknat till att minst 550 möten arrangerades inom arbetarrörelsen apropå Finland. Han skildrar kortfattat den stora mötesverksamheten som en uppifrån organiserad aktion, startad av SSV och SAP på var sitt håll. Rörelsen förhindrade ett officiöst svenskt ingripande för

3. Andræ, *Revolt eller reform*.

4. Ingvar Flink, 'Svenska krigsförluster i Finland', *Norden och krigen i Finland och Baltikum 1918–1919* (Helsingfors 2004); Yvonne Hirdman, *Sveriges historia 1920–1965* (Stockholm 2012).

5. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 177.

6. Andræ citerar *Social-Demokraten* från den 12 februari 1918, *Revolt eller reform*, s. 176.

7. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 176; Flink, 'Svenska krigsförluster i Finland', s. 30.

det vita Finland och försvarade dessutom frivilliga insatser.⁸ Men vad sades på dessa möten? Hur uppfattade mötesdeltagarna regeringens politik? När jag har undersökt detta och ställt det i relation till regeringens och SAP-ledningens agerande framträder en bild av motsättningar inom arbetarrörelsen som gör att vi bör uppfatta denna stora opinionsrörelse på ett delvis annat sätt än vad tidigare forskare gjort.

Den svenska socialdemokratiska ledningens initiala reaktioner

Den 30 november 1917 rapporterade den svenske generalkonsuln i Helsingfors, Walter Ahlström, till den svenska regeringen att röda garden, ”ryska soldatesk” och ”lösa befolkningselement” gjort sig skyldiga till våld mot såväl svenska som finska undersåtar. Sveriges vicekonsulat i Kemi, Lovisa och Åbo skulle alla ha utsatts för väpnad husundersökning.⁹ Enligt Ahlström hade den finske borgerlige regeringsmedlemmen Heikki Renvall sagt honom att den finska staten saknade makt att skydda svenska undersåtar och deras egendom i Finland. Särskilt berodde detta på det stöd som den ”ryska soldatesken” gav – vad antingen Ahlström eller Renvall kallade – revolutionsrörelsen.¹⁰ Ahlströms fortsatta rapporter till Sveriges regering präglades av vädjanden om en svensk militär insats i Finland. Visserligen hade Ahlström ”talat om detta” med Finlands regering och då fått veta att regeringen inte önskade en svensk militär insats, men Ahlström hade ändå intrycket att den inte skulle tacka nej om Sverige erbjöd stöd.¹¹

Den 20 januari, några dagar innan kriget bröt ut, ansökte Finlands *chargé d'affaires* i Sverige, Alexis Gripenberg, via just Ahlström om 5 000 gevär med ammunition för skyddskårerna. Gripenberg vände sig till utrikesminister Johannes Hellner, vilken genast meddelade statsministern Nils Edén. Bägge var säkra på att förfrågan skulle tillmötesgå. När saken väl togs upp i riksdagens hemliga utskott gjorde dock de socialdemokratiska mötesdeltagarna motstånd. Riksdagsledamot Bernhard Eriksson från Grängesberg avvisade bestämt en vapenförsäljning, med hänvisning till att en sådan skulle väcka förbittring bland

8. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 184.

9. Johannes Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring till det finska inbördeskrigets slut* (Stockholm 1936), s. 8.

10. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 8.

11. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 159; Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 9.

svenska arbetare. De övriga socialdemokraterna instämde.¹² Hellner påpekar i sin vitbok från 1936 att en socialdemokrat vid mötet hävdade att striden i Finland stod mellan arbetarklassen och bourgeoisien. De socialdemokratiska riksdagsledamöterna intog samma hållning som utskottets medlemmar:

Med stöd av nya meddelanden som dag för dag strömmade in rörande upprorets utveckling, framhöll de, att arbetarna i Finland i stora skaror anslöto sig till upproret under ledning av Manner, Tokoi, Sirola m.fl. personer, som vore välbekanta för de svenska arbetarnas ledare och som haft många förbindelser med dessa. Om de svenska arbetarna funne, att den svenska regeringen understödde de vita mot arbetarna, skulle de socialdemokratiska regeringsledamöternas ställning bliva ohållbar.¹³

Hellner delade själv denna uppfattning: statsministern uppvaktades dagligen med resolutioner ”emot varje slags understöd åt de vita”. Därför var även de regeringsmedlemmar som själva inte hade sådan hänsyn att ta ändå tvungna att beakta det faktum att ett beslut om intervention i Finland omedelbart hade sprängt regeringen och framkallat ett regeringsskifte.¹⁴

Sjöminister i Sveriges regering var socialdemokraten Erik Palmstierna. Under dessa dagar konstaterade han i sin dagbok att SAP:s sympatier låg hos det borgerliga Finland, hos ”den av svensk överklass ledda ordningsmakten”, som, noterade Palmstierna, stod mot arbetare och torpare. Kriget hade artat sig efter ”rena klasskampslinjer”, varför transitering till det vita Finland skulle bli svår. Ett offentligt ställningstagande för de vita skulle utlösa allvarliga strider i Sverige, bedömde Palmstierna; oro skulle uppstå bland ”våra egna arbetare”. Detta var alla i partiets förtroenderåd överens om.¹⁵ Vid utskottets första behandling av vapenexportfrågan skrev Palmstierna att hans partikamrater, ecklesiastikminister Värner Rydén och det konsultativa statsrådet Östen Undén, inte bara var emot export för att det skulle göra partiledningens egen ställning i arbetarrörelsen omöjlig, utan också för att det kunde binda den finska arbetarrörelsen till bolsjevikerna, genom att den finska arbetarrörelsen då i sin tur skulle behöva nya vapen från

12. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 170.

13. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 9.

14. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 15.

15. Erik Palmstierna, *Orostid: politiska dagboksanteckningar 2, 1917–1919*, s. 127–128, 130–131.

Ryssland.¹⁶ För sin del instämde Palmstierna delvis i Edéns och Hellners uppfattning, att Sverige borde se till att den borgerliga ordningsmakten fick övertaget för att skydda Sveriges intressen i Finland. Det var dessutom angeläget att stoppa den ”ryska smittan” innan den nådde Sverige.¹⁷ Men någon vapenförsäljning blev det alltså inte, särskilt sedan den liberale krigsministern Erik Nilsson avrätt med motiveringen att det svenska vapenförrådet var mycket knappt.¹⁸

Gällande partiledaren Hjalmar Brantings ställningstagande har vi vid krigets inledning åtminstone två källor. Den första består i Herman Gummerus, som 1918 var finländsk diplomat i Stockholm och en av jägarrörelsens organisatörer. År 1936 uppgav Gummerus att Branting hade sagt att Gummerus kanske hade rätt i sak i sin förfrågan om vapenhjälp, men att om Branting yrkade på att hjälpen måste beviljas, så skulle han förlora allt inflytande över sitt parti. Dessutom skulle det hela kunna leda till uppror i Norrland, om krigsmateriel transporterades för den vita arméns räkning.¹⁹ Den andra källan var Palmstierna:

Br. framhåller för sin egen del mycket starkt att, om han står i val mellan arbetarrörelse och demokrati, måste *han* välja det senare. Han säger det rent ut i sin egen partistyreelse. Br. vill transitera vapen. Han menar, att den röda vågen skall stänka hit, och den bör om möjligt, medan tid är, uppdämmas i Finland. Att de röda få mottaga ryska vapen, medan de vita stå utan, är för honom något så fruktansvärt, att han känner ett moraliskt imperativ tvinga honom till de senares bispringande.²⁰

Den 27 januari proklamerade den finska arbetarledningen att ”hela den Finska Republiken” befann sig ”i revolutionärt kamptillstånd”.²¹ Samma dag bad landshövdingen i Vasa om en svensk intervention i Finland. Om detta inte vore möjligt, bad han i andra hand att få köpa 10 000 gevär med ammunition samt förplägnad. Om inte heller detta var genomförbart så ville han i tredje hand erhålla licens för transitering av vapen så att finländska båtar i Sverige kunde erhålla bunkerkol för att kunna gå till Tyskland och hämta hem vapen. Två dagar senare bad Gripenberg om att svenska officerare skulle få inträda som frivilliga

16. Palmstierna, *Orostid*, s. 126.

17. Palmstierna, *Orostid*, s. 126.

18. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 9–10.

19. Herman Gummerus, *Sverige och Finland 1917–1918* (Helsingfors 1936), s. 16.

20. Palmstierna, *Orostid*, s. 131.

21. Hannu Soikkanen, *Dokument från finska inbördeskriget* (Stockholm 1980), s. 166

i den vita armén. Den 30 januari anlände en finsk vit deputation till regeringen. I likhet med landshövdingens förfrågan bad deputationen om gevär med ammunition och i andra hand att få transitera vapen från Tyskland genom svenskt vatten, samt att få köpa varma kappor, filtar och madrasser samt bunkerkol för i Sverige liggande finska båtar, som skulle avhämta inte bara vapen i Tyskland utan även män ur den av finländare bestående tyska jägarbataljon som deltagit i världskriget.

Den 4 februari bad Gripenberg om att Sverige och Tyskland skulle företa en gemensam invasion i Finland.²² Dagen därpå fortsatte Palmstierna sitt dagboksskrivande med att berätta att han erbjudit Gripenberg en örlogskonvoj med 1 500 man och kanoner, jagare och pansarbåt för att skydda vita fartyg mot ett befarat ryskt överfall. Tre dagar senare nedtecknade Palmstierna att han hade sänt upp flygare över Ålands hav för att eftersöka ryska fartyg, vilka han hört att hade utgått från Helsingfors. Fyra jagare mötte de vita fartygen för att konvojera dem norrut. Palmstierna var övertygad om att eskorten kunde innebära en konflikt med Ryssland, men han ville ”ej väja undan för plikten”, gällande en handling som han bedömde som en värdefull handräckning åt ”finnarna”. Till skillnad från järnvägstransporter så kunde inte ”denna hjälp till finnarna [...] störas av våra arbetare och ej heller vålla samma oro[...].”²³ Denna insats omnämns också i den dåvarande riksdagsledamot Undéns dagboksanteckningar från denna tid.²⁴

Även av Hellner får vi veta att den vita deputationen, som anlände den 30 januari, fick sin förfrågan beviljad. Enligt Sveriges utrikesdepartement anlände fartygen till Vasa den 18 februari med 100 jägare, 35 000 gevär med en miljon patroner samt 12 kanoner och kulsprutor. Samma meddelande från UD angav att den resterande delen av jägarbataljonen med lika många gevär befann sig i den svenska skärgården på väg mot Finland. Veckan därpå skulle ytterligare en ångare anlända med ”grovt artilleri och annat”. Enligt Hellner rådde det inom regeringen inga meningsskiljaktigheter om dessa transporter. Deputationens förfrågan om vapenexport från Sverige samt om transitering landvägen via Haparanda, avsågs dock. Skälen var de ovan nämnda:

22. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 11–12.

23. Palmstierna, *Orostid*, s. 131–132.

24. Östen Undén, *Anteckningar. 1918–1952* (Stockholm 2002), s. 19.

socialdemokratiska regeringsmedlemmar befarade att arbetare med våld skulle hindra transporter, att det skulle bryta ut oroligheter och att partiets ställning skulle bli omöjlig.²⁵

Här är det motiverat att ta fasta på att SAP:s ledning genast i början av det finska inbördeskriget tillgodosåg militära behov hos det vita Finland. Redan den vita deputationen från den 30 januari fick sin förfrågan om militär transport av jägarbataljonen och av tungt artilleri beviljad. I tidigare forskning har denna tidiga insats inte alls omnämnts. Av Andræs detaljrika genomgång av händelseförloppet på regeringsnivå framgår det att en omfattande illegal vapentrafik satts igång efter den 6 februari, med statsministerns och utrikesministerns goda minne.²⁶ Flink har helt korrekt konstaterat att ”[d]e vita hemligen i stort sett fick den hjälp de begärt”, men enligt hans artikel var det först efter att Hellner hade hotat med avgång som vapenköpen liksom transiteringen av krigsmateriel och transporten av jägarbataljonen från Tyskland kunde ske i och med Gripenbergs demarche den 19 februari.²⁷ Detta missförstånd lever vidare i Norstedts stora bokverk om Sveriges historia. Här skriver Hirdman, vars genomgång av det finska inbördeskriget uppenbarligen bygger på Andræs och Flinks, att socialdemokraterna strikt ville hålla sig till neutraliteten, men att Hellners hot om avgång tvingade dem att gå med på de vitas begäran. Därmed ska vapen ha skeppats med svenska örlogsfartyg, och jägarbataljonen ska ha transporterats samma väg.²⁸

Socialdemokraternas vägran att exportera vapen från de svenska förråden ledde utrikesminister Hellner till att råda Gripenberg att framföra en skriftlig begäran. Om en sådan skulle hamna på regeringens bord kunde Hellner hota med avgång ifall begäran inte beviljades. Den 19 februari inkom så en skriftlig begäran om köp av 2 000 musergevär, 100 000 patroner samt 10 kulsprutor och rekylgevär till skyddskårerna. Vidare bad Gripenberg om att från Malmö, Helsingborg eller annan lämplig hamn transitera 50 000 handgranater via Haparanda.²⁹ Taktiken lyckades. Vid Hellners hot om avgång beviljade regeringen

25. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 18–19.

26. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 172.

27. Flink, *Svenska krigsförluster i Finland*, s. 27 och 34. Se även Andræ, *Revolt eller reform*, s. 173.

28. Hirdman, *Sveriges historia. 1920–1965*, s. 39.

29. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 12; Andræ, *Revolt eller reform*, s. 173.

den export av vapen och ammunition som Gripenberg bett om, dock inte transiteringen av 50 000 handgranater, vilket enligt Hellner berodde på att handgranaterna aldrig gavs exportlicens från Danmark, därifrån de skulle ha transiterats.³⁰ I sin dagbok konstaterade Palmstierna med lättnad att vapenexporten beviljats av regeringen, som annars nog hade sprängts av en ”underordnad fråga”.³¹

Dessa förfrågningar följdes upp med en skriftlig förfrågan den 22 februari av den finske häradshövdingen Jonas Castrén. Med fullmakt av den vite befälhavaren Gustaf Mannerheim och senatoren Renvall, som befann sig i Vasa, föreslogs ett köp från Sverige av 20 000 musergevävar med 2 500 patroner per gevär, 100 kulsprutor med 75 000 patroner per vapen, 50 fälttelefoner från kronans förråd samt transitering av 50 000 gevär med ammunition från Tyskland genom Sverige. Därutöver söktes garanti för fortsatt transitering genom Sverige av de kvantiteter vapen och ammunition som den vita regeringen ansåg sig behöva. Vasasenenaten bad också den svenska regeringen om att flertalet officerare skulle få erhålla avsked från den svenska armén för att få ta värvning i den vita. Sedan tidigare hade 28 officerare beviljats avsked för att ta värvning.³² Apropå denna förfrågan kunde Hellner inte förstå hur Vasasenenaten kunde önska att transitera landvägen. Erfarenheten hade ju visat, skrev han, att sjötransporter kunde ske obehindrat tack vare att de skedde genom svenskt territorialvatten, under svensk konvoj och vägleda av svenska marinfartyg och slutligen med hjälp av en isbrytare. En stor vapentransport via svenska järnvägar medförde däremot risker på grund av ”den fientliga inställning, som de svenska arbetarna hade till varje slag av bistånd mot de röda”.³³

Den 19 februari skrev Vasasenenatens ordförande Pehr Evind Svinhufvud, som då fortfarande höll sig gömd i Helsingfors, ett brev till Sveriges kung Gustaf V. Brevet anlände först den 4 mars. Svinhufvud berättade att han främst hade vänt sig till Tyskland för att få militär hjälp, men att även hjälp från de skandinaviska länderna var välkommen. Det var förvisso Sveriges egen sak att avgöra hur formen för hjälp skulle se ut, tydliggjorde Svinhufvud, men han ville samtidigt upp-

30. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 19–20; Andrae, *Revolt eller reform*, s. 173.

31. Palmstierna, *Orostid*, s. 143–144.

32. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 12–13.

33. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 21.

märksamma Sveriges kung på landets intressen i Finland: det bodde ett stort antal svenska undersåtar i Finland, och svenskt kapital var investerat i affärsföretag i landet.³⁴ Någon regelrätt invasion blev det dock aldrig frågan om. Däremot erhöll officerare och meniga avsked för att få träda in i den vita armén. Regelmässigt gavs de också licens för att föra ut vapen och ammunition, Hellner rapporterar att enligt UD:s arkiv ska 652 gevär, 366 180 patroner och 360 pistoler och revolverar med 137 825 patroner införts av svensk militär i kriget mot det röda Finland.³⁵ Axel Boëthius, som var med i Svenska brigaden, uppger i sin skildring av denna från 1920 att det från ”regeringen närstående håll” kom önskemål om att värvningen till den tänkta brigaden inte skulle ske alltför öppet.³⁶

Ålandsfrågan

Ålänningarnas situation upptar merparten av diskussionerna i riksdagens hemliga utskott från denna tid. Av protokollet från den 22 februari framgår att regeringen ville hjälpa svenska undersåtar att lämna Åland samt förmå ryska soldater att lämna ögruppen. En åländsk deputation hade tidigare meddelat regeringen om att den ryska garnisonen på ögruppen förlorat all disciplin, varför man bad regeringen om hjälp.³⁷ I det uttalade syftet att skydda Ålands befolkning sändes svenska soldater till ögruppen. I en rapport till Hemliga utskottet skriver den icke namngivne rapportskrivaren från operationen att ordern var att föra både svenska och finska undersåtar till Sverige, om de så önskade.³⁸

Redan i augusti 1917 begärde Tyskland besked av Gustaf V om vad han ämnade göra ifall Tyskland ockuperade Åland för att sedan överlämna ögruppen till Sverige. I december återkom förfrågan.³⁹ Förmodligen kände SAP:s ledning till de tyska planerna. Palmstiernas dagbok vittnar om intensiva, och för hans del innerliga, kontakter

34. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 13.

35. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 21.

36. Axel Boëthius (utg.), *Svenska brigaden. En skildring från Finlands frihetsstrid på Föreningen Finlands vänners uppdrag* (Helsingfors 1920).

37. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 28–29.

38. Riksdagens hemliga utskotts protokoll 22.2.1918, Protokoll volym 5: 1918, Tvåkammarriksdagens arkiv, Riksarkivet (RA), Stockholm.

39. Krister Wahlbäck, *Jättens andedräkt. Finlandsfrågan i svensk politik: 1809–2009* (Stockholm 2011), s. 106–108.

med kungen i syfte att jämka samman kungens vilja och regeringens politik i Finlands- och Ålandsfrågan. Sedan den 25 januari 1918 kände regeringen till att Tyskland ombetts att militärt intervensera i Finland; tanken var att även Sverige skulle delta. När Sverige, med hjälp av den ryske ambassadören i Stockholm, lyckats få bort ryska soldater, rödgardister och skyddskåror från Åland ska den tyska regeringen, enligt Hellner, ha reagerat kraftigt. Sverige uppmanades att dra bort sin militär från Åland, så att Tyskland kunde besätta öarna för att därigenom kunna möta den finska regeringens begäran. Gustaf V sände ett telegram till kejsar Wilhelm II, vari han bad Tyskland att hålla Åland utanför ”affären”. Svaret blev, i Hellners formulering, att Åland var ”en militäriskt absolut nödvändig etapp, utan vilken expeditionen vore utförbar”.⁴⁰ Resultatet av förhandlingarna blev att Tyskland erhöll delar av Åland för att sätta upp en etappstation. Ett inkommet telegram till Hemliga utskottet visar att den svenska militären gav flera församlingar på Åland till Tysklands förfogande för landets kommande operationer. Vidare beslutades att det skulle vara fritt fram för bägge ländernas militärer att tåga igenom områden som kontrollerades av respektive land.⁴¹ Den svenska regeringens hantering av Åland skulle alltså kunna tolkas som ännu en insats som bidrog till det vita Finlands seger. Insatsen var dock mycket impopulär hos både den vita och den röda regeringen; bägge betraktade den som ett slags ockupation och en kränkning av Finlands territorium.⁴²

Medlingsförsöket och den tyska interventionen

På partiets verkställande utskotts möte den 11 februari 1918 beslutade SAP:s partiledare Hjalmar Branting, partisekreterare Gustav Möller och *Social-Demokratens* redaktör, Per Albin Hansson, att anta ett manifest om ”partiets ställning till den finska revolutionen”.⁴³ Manifestet kom att utgöra mallen för den uppfattning om den finska situationen som Branting sökte införliva i rörelsen på ett stort arbetarmöte

40. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 33–34.

41. Gnisttelegram till Stockholm 7.3.1918, Riksdagens hemliga utskotts protokoll, Inkomna handlingar, volym 3: 1918–1920, RA, Stockholm.

42. Soikkanen, *Dokument från finska inbördeskriget*, s. 246–252; Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 38–41; Flink, ’Svenska krigsförluster i Finland’, s. 29.

43. Verkställande utskottets protokoll och bilagor 11.2.1918, Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

i Stockholm senare på kvällen. I Brantings tal, liksom i manifestets avslutning, vädjade man till de stridande parterna i Finland att ta emot en socialdemokratisk medlingsaktion. En delegation bestående av Möller och LO:s sekreterare Arvid Thorberg sändes också till Helsingfors via Tammerfors i slutet av februari.⁴⁴ På så sätt försökte SAP stoppa revolutionsförsöket, samtidigt som man ville rädda den finska arbetarrörelsen från den hämndpartiledningen mycket riktigt befarade.⁴⁵

Vid mötet med Folkkommisariatet upprepade Möller de ståndpunkter som tillkännagivits Folkkommisariatet genom manifestets offentliggörande. Möller förklarade att partiets uppfattning var att Finland var en ”fullkomligt klar politisk demokrati”, varför ingen minoritet, oavsett storlek, hade rätt att hävda sig genom våld. Oavsett vem som gick segrande ur kriget, skulle det finska folkets framtid bli ödesdiger. Det ömsesidiga hatet, den röda och vita terrorn, och de fleråriga ekonomiska följderna skulle bärga för detta. Därför var det angeläget för de krigande parterna att med hjälp av socialdemokratins medlingsförsök söka förlikning i stället för ett militärt avgörande.⁴⁶

Under mötets andra dag informerade Möller finländarna om att tyska trupper var på väg till Finland: inom någon dag kunde de anlända till Åland. För varje fortsatt åtgärd var det nu Folkkommisariatets plikt att beakta detta faktum, sade Möller. Upplysningskommisarie Otto Ville Kuusinen ska då ha velat få reda på Möllers källa, varpå Möller svarade att han var bunden av tysthetslöfte. Kuusinen vädjade då i den socialistiska solidaritetens namn att få veta varifrån Möller fått denna ”uppseendeväckande upplysning”. ”Självklart att jag vägrade”, skrev Möller senare i sina anteckningar. Han försäkrade dock att uppgiften var fullständigt säker, och att Folkkommisariatet måste lita på hans ord.⁴⁷ Resultatet av mötet blev att Folkkommisariatet avböjde medlingsförslaget, men deltog i beslutet att upprätta hjälpexpeditioner som skulle ta ansvar för sjukvård och hjälpa civil-

44. Seppo Hentilä, 'Gäst i revolutionsland', *Arbetarhistoria* 1985:35, s. 24.

45. Se exempelvis argumentationen i *Social-Demokraten* 9.2.1918, s. 4 och det manifest som publicerades i *Social-Demokraten* 12.2.1918, s. 1.

46. Möllers anteckningar inför en artikel till *Vi*, Personliga handlingar, testamente, anteckningar m.m., Gustav Möllers personarkiv, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

47. Gustav Möllers anteckningar inför en artikel till tidningen *Vi*, Personliga handlingar, testamente, anteckningar m.m., Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

befolkningen samt övervaka behandlingen av krigsfångar oavsett vilken sida de stridit för.⁴⁸ När Folkkommisariatet avböjde medlingsförslaget var det med vetskapen om att Vasasenaten redan avslagit detsamma den 14 februari.⁴⁹

SAP sympatiserade inte med det krigförande Tyskland. En av den liberal-socialdemokratiska regeringens viktigaste uppgifter var att få igenom ett handelsavtal med västmakterna för livsmedelsförsörjningens skull.⁵⁰ Vetskapen om att Sverige sedan hösten 1917 känt till att Tyskland ville besätta Åland för att därifrån bedriva krigföring in i Finland samt vetskapen om att Sveriges regering senast den 25 januari kände till att Vasaregeringen önskade en tysk militär invasion, sätter den röda regeringens synbara ovetskap om de tyska planerna i ett intressant ljus. I september 1918 påstod Kuusinen att det fortfarande i januari samma år var svårt för Folkkommisariatet att förutse att de tyska trupperna skulle ha möjlighet att anfalla Finland.⁵¹ I sin skildring av hur de olika parterna i kriget reagerade på Sveriges Ålandspolitik nämner historikern Hannu Soikkanen att ”man i Sverige var underkunnig” om den kommande tyska interventionen i Finland och att detta bidrog till att man den 23 februari beslutade att sända en militär expedition till Åland.⁵² Aleksandr Kan har nämnt att Folkkommisariatets ordförande Kullervo Manner i segervissheten före det tysk-ryska fredsfördraget rentav skämdes för mötet med den svenska medlingsdelegationen inför sina ”ryska kamrater”.⁵³ Här finns det två frågor att lyfta fram. Den första gäller vid vilken tidpunkt representanter för den svenska arbetarrörelsen fick kännedom om Tysklands planer. Den andra gäller om det var först vid medlingsdelegationens Helsingforsvistelse som planerna förmedlades vidare.

48. Verkställande utskottets protokoll 14.3.1918, Verkställande utskottets protokoll och bilagor, Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge; Soikkanen, *Dokument från finska inbördeskriget*, s. 233–243.

49. Hentilä, 'Gäst i revolutionsland', s. 24.

50. Andrae, *Revolt eller reform*, s. 196.

51. Otto Ville Kuusinen, *Den finska revolutionen. Dokument från F.K.P:s grundande: öppet brev till kamrat Lenin av finska kommunister i Ryssland / självkritik av O. W. Kuusinen* (Stockholm 1918, nyutgåva 1972), s. 5.

52. Soikkanen, *Dokument från finska inbördeskriget*, s. 246.

53. Kan, *Hemmabolsjevikerna*, s. 220.

SSV inför revolutionen och i riksdagen

Att SSV satte andra förhoppningar till utvecklingen i Finland än vad SAP gjorde framträder redan vid en jämförelse av partiernas pressorgan under senhösten 1917. Den finska storstrejken hälsades av *FDP* som en revolution, och tidningen kunde inte förstå varför strejkledningen avblåste strejken efter endast en ”halv seger”.⁵⁴ Även om partiet hade svårt att förstå den finska socialdemokratins vilja att göra Finland självständigt från det revolutionära Ryssland, skickade dess arbetsutskott ett telegram till Finlands Socialdemokratiska Parti (*Suomen Sosialidemokraattinen Puolue*, *SDP*) som gratulerade dess segrerika kamp för Finlands självständighet, vilken enligt telegrammet uppnåts genom ”arbetarrevolutionen i Ryssland” och den ryska ”vänstersocialistiska” regeringens ”upphöjda tankesätt”.⁵⁵

Den 31 januari, dagen efter att de stora dagstidningarna i Sverige börjat rapportera om att revolutionsförsöket utbrutit, beslutade arbetsutskottet (*AU*) att sprida flygblad om revolutionerna i både Ryssland och Finland. Fem dagar senare sammanträdde *AU* igen, denna gång tillsammans med riksdagsgruppen. Mötet anordnades just för att mobilisera i Finlandsfrågan: agitationen för ett svenskt militärt ingripande i Finland skulle om möjligt motarbetas, och man skulle sprida upplysning om vad SSV ansåg vara de verkliga förhållandena i Finland.⁵⁶ För det senare syftet beslutade sammanträdet att trycka ett flygblad i 100 000 exemplar. Vidare beslutades att sända en uppmaning till ”alla arbetareorganisationer” att anordna massmöten och demonstrationer. Karl Kilbom och Fredrik Ström fick i uppdrag att skriva ett upprop till Sveriges arbetare i *Politiken* och Sven Linderot, Karl Karlsson och Axel R. Svensson sattes att organisera en rörelse.

Kanske framträder skillnaden mellan SSV och SAP tydligast i det att SSV beslutade att skicka riksdagsledamoten Oscar Lövgren till Norrbotten för att där ”organisera en kår som kan lämna tillförlitliga upplysningar om vapensmugglingar o.dyl”. Partiet ville således understöda samma motstånd mot vapen- och trupptransporter som regeringen och riksdagsledamöter i SAP oroade sig för. Partiet be-

54. *Folkets Dagblad Politiken* 28.11.1917, s. 3; Hentilä, 'Gäst i revolutionsland', s. 18.

55. Representantskapets och *AU*:s protokoll 10.1.1918, Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

56. Representantskapets och *AU*:s protokoll, 5.2.1918, Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

slutade också att pressa regeringen i riksdagen. Ivar Vennerström fick i uppdrag att där framföra en interpellation. Regeringen skulle tillfrågas om den kunde lova att inte invadera Finland, och om den med all kraft skulle förhindra export och transitering av vapen liksom upprättandet av frivilliga kårer.⁵⁷ Den 6 februari interPELLERADE Vennerström. Under de dagar som sedan följde, då regeringen diskuterade sina svar, skedde, som vi vet, en omfattande illegal vapentrafik med stats- och utrikesministrarnas goda minne. Statsministerns svar till Vennerström kom den 20 februari. Efter att bestämt ha avvisat alla interventionstankar, förnekade Edén all kännedom om att några vapensändningar skedde. Vidare menade Edén att tal om sådana var överdrifter, då den svenska regeringen förvaltade alla större vapeninnehav inom landet och inte hade några planer på att upphäva gällande förbud mot transiteringar och vapenexport. Däremot skulle regeringen behandla varje förfrågan för sig.⁵⁸

Vennerströms svar till Edén visar att han var medveten om att det fanns finländare som hade erhållit militär träning i Tyskland i de vitas led: ”[d]e finska vitgardisterna hava tyska vapen och äro till stor del vapentränade inom Tyskland[...]”.⁵⁹ SSV verkade dock inte känna till Sveriges inblandning. Vennerström uttryckte nämligen sin tillfredsställelse med att regeringen nekat licenser för vapentransitering. Han förefaller också ha trott på Edéns försäkran om att inga ansökningar över huvud taget hade inkommit, trots att han kände till att *Nya Dagligt Allehanda* hade manat regeringen att vara öppen med sin icke-neutralitet i form av medverkan vid vapenexport till Vasasenaten. Vennerström frågade regeringen om detta var sant. Samtidigt beklagade han sig över att regeringen inte gav några fullständigt klara besked i sina framträdanden.⁶⁰

Intrycket att SSV var ovetande om regeringens förehavanden förstärks av *Folkets Dagblad Politikens* rapportering dagen efter riksdagsdebatten. På dess förstasida berättades att Edén förklarar att en invasion inte skulle ske, att någon export inte förekommit och att några förfråg-

57. Representantskapets och AU:s protokoll, 5.2.1918, Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

58. Riksdagsprotokoll Andra Kammaren (A.K.) 1918: 16, s. 5 ff.; Andra, *Revolt eller reform*, s. 172 och Hentilä, 'Gäst i revolutionsland', s. 22.

59. Riksdagsprotokoll Andra Kammaren (A.K.) 1918: 16, s. 16.

60. Riksdagsprotokoll Andra Kammaren (A.K.) 1918: 16, s. 24–25.

ningar om transitering inte hade skett. *FDP* ansåg dock att regeringens svar i fråga om värvningen på svensk mark och smugglingen av vapen varit dunkla. Även Branting sadades ha varit dunkel. Tidningen hoppades dock att Branting inte hade uttryckt sin egentliga mening utan att ”orden fallit olyckligt”. Även liberalen Hamilton rapporterades ha understrukt neutraliteten. Debatten slutade med ”aktivismens grundliga nederlag längs hela linjen, högersocialisternas återtag på en del punkter och en betydande framgång för vänstersocialismen”, fastslog *FDP* för sina läsare.⁶¹

Den 2 mars verkar SSV ha fått viss kännedom om den svenska inblandningen. *FDP* hade då erhållit uppgifter om trupp- och vapentransporten under Palmstiernas översyn. Om regeringen inte gav något klagörande skulle en interpellation i riksdagen bli ofrånkomlig.⁶² Dagen innan interpellationen, den 4 mars, skrev SSV:s riksdagsledamot och AU-medlem, Fredrik Ström, på tidningens förstasida:

Vi angripa icke regeringen i dess helhet, vi tro att den vill hålla oss utanför alla svårare äventyr, vi lita ännu på dess fredliga vilja och neutrala sinne, men *hr Palmstierna är omöjlig och bör ut ur regeringen*. Och hans trupper på Åland och hans pansarfartyg där bör omedelbart av riksdagen hemkallas.⁶³

Under riksdagsdebatten klaggjorde Vennerström att han kände till att båtar som transporterat vapen från Tyskland till Finland passerade den svenska kusten med svensk örlogskonvoj. Tre gånger under debatten tog Vennerström upp dessa transporter, men samtliga gånger nämnde han endast transporten av vapen. Kände inte SSV till transporten av jägarna? Man kan spekulera i huruvida SSV valde att inte nämna detta i riksdagsdebatten; *FDP* hade ju trots allt publicerat en notis om att trupper ska ha konvojerats av svensk militär. Men inga stora uppslag hade gjorts. Regeringen valde att inte svara Vennerström. Per Albin Hansson tog ordet två gånger. Han påpekade att diskussionen borde handla om Ålandsexpeditionen, som var ämnet för dagen.⁶⁴

SSV:s kritik av Ålandsexpeditionen och de tyska anfallsplanerna dominerade *FDP*:s Finlandsrapportering i slutet av februari och början av mars. Sveriges insats på Åland förklarades vara ren annekterings-

61. *Folkets Dagblad Politiken* 21.2.1918, framsidan.

62. *Folkets Dagblad Politiken* 2.3.1918, s. 2.

63. *Folkets Dagblad Politiken* 4.3.1918, s. 2. Kursivering i tidningen.

64. Riksdagsprotokoll Andra Kammaren (A.K.) 1918: 21, s. 33–42.

politik. Från den svenska högerens sida, menade *FDP*, syftade insatserna även till ett anfall mot fastlandet. Konvojeringen nämndes inte när tidningen kraftigt kritiserade det tyska anfallet in i Finland. Kritiken riktades främst mot Palmstierna, inte mot regeringen som helhet. Så heter det i *FDP* den 6 mars att "[d]et återstår nu att se, om regeringen varit eller skall göra sig solidarisk med hr. Palmstiernas manipulationer".⁶⁵ Under dessa dagar i mars skedde inga försök att inleda något slags misstroendekampanj gentemot regeringen. Ingenting skrivs om eventuella hemliga samarbeten med den vita regeringen. Det är möjligt att uppfattningen att det endast var frågan om en vapentransport, beslutad av en regeringsmedlem, minskade benägenheten att försöka blåsa upp en opinion. I Sveriges "indragning i världskriget" i och med Ålandsexpeditionen och i Tysklands förestående anfall i Finland och förmodade annektering av Åland, såg SSV i vilket fall betydligt mer angelägna företeelser att rapportera om.

Landsorganisationen och fackförbunden

Till Landsorganisationens (LO) landssekreterariats möte den fjärde februari 1918 sände Folkkommissariatet sitt ombud Arthur Usenius.⁶⁶ Där gav han sekretariatet den röda regeringens version av krigsorsakerna, samt vädjade till sekretariatet att stoppa vapensmugglingen från Sverige till skyddskårerna. Senast den fjärde februari informerades således sekretariatets ledning om att vapensmuggling pågick. Dess korta svar till Usenius blev, enligt protokollet, att Sverige med intresse följde händelserna i Finland, och att man delade den hållning som regeringen hade intagit.⁶⁷ Till mötet den 18 februari hade Landssekreterariatet fått meddelanden från "möten eller organisationer" i Lappland, Hällefors, Hultsfred, Halmstad och Fors med uppmaning om att sammankalla en kongress för att behandla vapentransporten till Finland. Någon kongress arrangerades aldrig. Avvisande blev även svaret till Landsorganisationen i Finland, när denna bad svenska LO att hos den tyska Generalkommissionen gemensamt söka hindra den

65. *Folkets Dagblad Politiken* 6.3.1918, framsidan.

66. Landssekreterariatet var LO:s styrelse, och hade som sådan verkställande befogenheter. På 1910-talet bestod sekretariatet av 5–10 personer. Beslut om stridsåtgärder togs dock lokalt.

67. Landssekreterariatets protokoll 4.2.1918, Landssekreterariatets protokoll 6/9 1917–3/7 1919, Landsorganisationens arkiv.

tyska regeringens plan att invadera Finland. Sekretariatet beslutade att översända telegrammet till Generalkommissionen, och lämnade sedan ärendet.⁶⁸

För Svenska järnvägsmannaförbundet och Svenska transportarbetareförbundet gällde det att ta ställning till transporter av militär och materiel till Finland. Redan den 1 februari beskrev *Transportarbetaren* hur den finska åttatimmarsdagen genomförts genom ett beslutsamt agerande ryska soldater och finska fackförbund emellan. Den svenska arbetarklassen kunde bara glädjas över detta, menade tidningen.⁶⁹ På Transportarbetareförbundets styrelsemöte den 5 februari togs frågan upp om vad förbundet kunde göra för att hindra utförseln av vapen och ammunition till Finland. En styrelsemedlem hade talat med ”en finsk partivän” i frågan, vilken befann sig i Stockholm för att tala med Transport- och Järnvägsmannaförbundet om saken. Det rådde enighet om att förbundet var tvunget att agera med försiktighet. Först skulle dess funktionärer höra med Järnvägsmannaförbundets styrelse om några gemensamma åtgärder kunde vidtas.⁷⁰

Den 12 februari var Folkkommisariatets ombud Usenius närvarande under förbundsstyrelsens sammanträde. Han menade att styrelsen borde skicka ut cirkulär till förbundets avdelningar där de uppmanades att inte befatta sig med gods innehållande vapen eller ammunition på väg till Finland. Usenius garanterade att de kostnader som därigenom kunde uppstå skulle betalas av de finska arbetarna. I gengäld skulle svenska arbetare, vid behov, få samma hjälp från finska arbetare. Protokollet ger intryck av en enhällig sympati för Usenius begäran. Under den diskussion som fördes bestod den enda invändningen i att kontrollen av gods kunde bli svår att genomföra eftersom godset lastades vid kusten där förbundet saknade avdelningar. Det framfördes en åsikt om att den socialdemokratiska och borgerliga pressens rapporter om det röda skräckväldet i Finland säkerligen, ”som vanligt”, var överdrivna. Det vore en plikt att i dessa tider hjälpa de finska kollegorna, hävdade

68. Landssekretariatets protokoll 11.3.1918, Landssekretariatets protokoll 6.9.1917–3.7.1918, Landsorganisationens arkiv.

69. *Transportarbetaren: halfårsberättelser för Sv. transportarbetareförbundet* nr 1, februari 1918, s. 5.

70. Svenska transportarbetareförbundets styrelseprotokoll 5.2.1918, Styrelseprotokoll 11.1.1916–23.12.1918, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

samme man.⁷¹ Styrelsen beslutade att vidta åtgärder som var ”möjliga i antytt syfte” och bestämde sig för att skicka ut cirkulär till berörda avdelningar. Man skulle också meddela sig med Järnvägsmannaförbundets styrelse.⁷² Tyvärr har jag inte funnit några protokoll från Järnvägsmannaförbundets förbundsrad från dessa månader, vilket gör att vi inte kan veta hur Järnvägsmannaförbundet ställde sig till Usenius begäran eller till Transportarbetareförbundets förfrågan om gemensamma aktioner mot vapen- och ammunitionstransporten till de vita.

Det finns dock anledning att tro att förbundet skulle ha ställt sig positivt till dessa initiativ. Svenska järnvägsmannaförbundet var nämligen det LO-förbund som i sin förbundspress tydligast tog ställning för revolutionsförsöket i Finland. Redaktör för förbundets tidning *Signalen* var vid den här tiden Carl Winberg, en av SSV:s grundare. Tidningen hade redan i november 1917, när förhållandena i Ryssland var mycket oklara, proklamerat att det ryska proletariatet tagit makten i egna händer.⁷³ I januari 1918 förklarade tidningen att livsmedelskrisen i Finland berodde på att landets livsmedelsproducenter hellre brände livsmedelsförråd än sålde till rimliga priser. Detta beteende sades ha den finska senatens stöd.⁷⁴ Under krigets gång kom sedan *Signalen* i stort sett att återge den finska röda regeringens förklaring till krigets utbrott, varvat med rapporter om hur situationen förbättrades för järnvägsarbetarna i det röda Finland.⁷⁵ Intressant nog konstaterade *Signalen* att det var ”helt riktigt” att Sveriges regering hade nekat det vita Finland vapentransitering.⁷⁶ Detta konstaterades samtidigt som en stor illegal vapentrafik förekom i det tysta.

Vanligare var det att fackförbunden tog till orda först efter att kriget var över. Exempel på sådana förbund är Gruvindustriarbetareförbundet, Slakteri- och Charkuteriarbetareförbundet och Svenska metallindustriarbetareförbundet. Inläggen i dessa förbunds tidningar bestod framför allt av starka fördömanden av de frivilliga svenskar som

71. Svenska transportarbetareförbundets styrelseprotokoll 12.2.1918, Styrelseprotokoll 1916–1918, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

72. Svenska transportarbetareförbundets styrelseprotokoll 12.2.1918, Styrelseprotokoll 1916–1918, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

73. *Signalen: Tidning för järnvägsmän* nr 46, 15.11.1917, s. 2.

74. *Signalen: Tidning för järnvägsmän* nr 5, 31.1.1918, förstasidan–s. 2.

75. *Signalen: Tidning för järnvägsmän* nr 10, 7.3.1918, sidnumrering saknas.

76. *Signalen: Tidning för järnvägsmän* nr 6 A, 7.2.1918, förstasidan.

krigat för det vita Finland.⁷⁷ I detta sammanhang är det värt att nämna att socialdemokratiskt sinnade frivilliga svenskar hade svårt att förstå utfrysningen från den svenska arbetarrörelsen efter att de återvänt till Sverige. De ansåg sig endast ha agerat i enlighet med SAP:s hållning till revolutionsförsöket.⁷⁸ Bland fördömandena i fackförbundspressen framkommer även en grundläggande solidaritet eller ett uttryckligt stöd för det finska revolutionsförsöket. Så heter det exempelvis i *Grufarbetaren* att de finska arbetarna gått i kamp för frihet och människovärde och i *Metallarbetaren* att den finska rörelsen riktade sig mot det system som lett till att miljoner av Europas söner mördats varandra.⁷⁹

Opinionsvågen

På lokal nivå var stämningarna annorlunda än på SAP:s och LO:s centrala nivåer. När det gällde att stoppa en officiell svensk intervention i Finland fanns dock enighet med regeringen. Nedanstående genomgång är långt ifrån heltäckande utan utgör ett slags summering baserad på nedslag i källor och press.

Samma dag som Palmstierna nedtecknade att han erbjudit Gripenberg transport av 1 500 man och kanoner över svenskt vatten, publicerade *Social-Demokraten* uppmaningar från ett flertal arbetarmöten och socialdemokratiska arbetarekommuner till fortsatt svensk neutralitetspolitik. På ett möte som hölls gemensamt av Halmstads arbetarkommun och vänstersocialisterna i staden fastslog redaktör Georg Svensson från *Hallands Folkblad* att den aktivistiska agitationen syftade till att störta den nuvarande regeringen. Förbudet mot vapentransitering måste upprätthållas, var budskapet. Man skrev en resolution där det förklarades att arbetare skulle ta till storstrejk och skapa egna röda garden ifall överklassen bildade ”borgargarden”. Vidare uppmanades all järnvägspersonal att vägra tjänstgöra på tåg som transporterade vapen och ”snobbsoldater” till Finland. Ett liknande uttalande skrevs av den socialdemokratiska ungdomsklubben i Kalmar, vilken även beslutade sända en skrivelse till ”LO” – antagligen då till landssekreteriatet – som manade organisationen att se till att samt-

77. Se *Grufarbetaren: Organ för Svenska grufarbetareförbundet* nr 7, juli 1918, förstasidan; *Metallarbetaren* 29.6.1918, framsidan, *Slakteri- och Charkuteriarbetaren* nr 6 1918, s. 2–3.

78. Flink, 'Svenska krigsförluster i Finland', s. 75.

79. Se *Grufarbetaren: Organ för Svenska grufarbetareförbundet* nr 7, juli 1918, *Metallarbetaren* 29.6.1918, framsidan.

liga järnvägsmanna- och sjömansorganisationer skulle förberedas på att hindra överföring av trupper och ammunition till Finland. Enligt resolutionen deltog 700 personer i detta möte.⁸⁰ "2 500 organiserade arbetare", samlades till ett möte i Borlänge där syndikalisten Ragnar Casparsson inbjöds för att hålla tal om "krigshetsen".⁸¹ Mötets resolution uppmanade alla arbetare att bereda sig på att sätta in hela sin organisatoriska styrka för att "omintetgöra hetspressens skändliga planer". En 24-timmars varningsstrejk föreslogs. Så länge regeringen höll Sverige utanför "blodiga förvecklingar" ville mötet meddela att den hade mötesdeltagarnas obetingade stöd. Från Norrbyskär och Vännäs kom resolutioner om att vapen och ammunition under rådande förhållanden inte skulle exporteras till Finland.⁸² I *Syndikalistens* rapportering från mötet i Borlänge sades att 700 arbetare samlats, och att dessa i sin tur representerade 2 500 arbetare. Där framkom även att mötets resolution manat SAP att utesluta Olov Sundström som försökt få till stånd en namninsamling för vapenleveranser till Vasa.⁸³ Diskrepansen i rapporteringen är en påminnelse för oss om att den rapportering som här återges är en del av ett urval där socialdemokraternas ledning i Stockholm framställde opinionen på ett för ledningen fördelaktigare sätt. Det är alltså möjligt att skillnaden mellan arbetarmötenas resolutioner och den socialdemokratiska partiledningens politik var större än vad *Social-Demokraterns* återgivning ger vid handen.

Grufarbetaren rapporterade att avdelningar i Kiruna och Malmberget sändt 100 kronor till det röda Finland.⁸⁴ Uppgifterna bekräftas av protokoll från respektive avdelningar.⁸⁵ I Norrbotten manade även avdelning 7 Koskullskulle till att följa dessa exempel.⁸⁶ Till Svenska järnvägsmannaförbundets tidning inkom meddelanden om antagna resolutioner mot översändandet av vapen, ammunition och frivilliga

80. *Social-Demokraten* 9.2.1918, s. 4.

81. *Social-Demokraten* 9.2.1918, s. 4. I tidningens rapportering framkommer det inte att Casparsson var syndikalist.

82. *Social-Demokraten* 9.2.1918, s. 4.

83. *Syndikalisten* 16.2.1918.

84. *Grufarbetaren: Organ för Svenska grufarbetareförbundet* nr 3, mars 1918, s. 3.

85. Svenska gruvindustriarbetareförbundet avdelning 12 Kirunas protokoll 27.2.1918, protokoll 1913–1921, 27 och Svenska gruvindustriarbetareförbundet avdelning 4 Malmbergets kassabok 31.3.1918, kassabok 1901–1920, Norrbottens föreningsarkiv, Luleå.

86. Svenska gruvindustriarbetareförbundet avdelning 7 Koskullskulles protokoll 10.2.1918, protokollsbok 1911–1922, Norrbottens föreningsarkiv, Luleå.

till Finland från Kiruna, Uddevalla, Ulriksfors och Tumba. Alvestaavdelningen rapporterade att man ordnat en insamling till "Finlands arbetare", på ett möte som hade avslutats med ett fyrfaldigt leve för "svensk obrottslig neutralitet."⁸⁷ Även från Notviken sändes pengar.⁸⁸ *Signalen* täckte givetvis inte samtliga uttalanden och ekonomiska försändelser från förbundets avdelningar. Från avdelningen i Gällivares kassaböcker finns en "Teckningslista för bidrag till Statsbanepersonalens Finlandsinsamling" bevarad. Rubriken är förtryckt, medan insamlingsorten, Gällivare, är skriven med bläck. Det antyder att det inom Järnvägsmannaförbundet organiserades en insamling som var gemensam för flera avdelningar. Om denna organiserades på förbundsstyrelsens initiativ eller om den tillkom på annat sätt är oklart. Insamlingen från klubben i Gällivare skedde från februari till och med april. Varje månad var det flera medlemmar som skänkte pengar, oftast 10–15 kronor per person.⁸⁹

Eskilstunaavdelningen av Svenska metallindustriarbetareförbundet beslutade att sända pengar till det "finska Broderförbundet". Trots att förbundsstyrelsen yrkat på avslag, valde avdelningen att skicka pengar, efter en diskussion där 131 röstade för och 31 emot. 500 kronor skickades, vilket var den högsta föreslagna summan.⁹⁰ Den 17 februari krävde Stockholms bageriarbetarfackförening kraftiga åtgärder för att förhindra all form av militär transport till Finland samt att regeringen skulle förhindra "svenska skyddskärers utsändande till finska borgarklassens hjälp". Slutligen uppmanades LO att vara uppmärksam och omedelbart arrangera en allmän arbetsnedläggelse om situationen så krävde för att tillbakaslä aktivisternas planer.⁹¹

I *FDP* rapporterades även om många möten, givetvis mestadels partianknutna. Mötena instämde i ovanstående krav, samlade emellanåt in pengar till det röda Finland och anklagade stundom den socialdemokratiska pressen för att smutskasta den finska arbetar-

87. *Signalen: Tidning för järnvägsmän* nr 9, 28.2.1918, sidnumrering saknas.

88. Svenska järnvägsmannaförbundet avd 68 Notvikens protokoll 3.3.1918, Protokollsbok 1912–1918, 1918, Norrbottens föreningsarkiv, Luleå.

89. Statsanställdas förbund (Svenska järnvägsmannaförbundet) avd 1349 Gällivares "Teckningslista för bidrag till Statsbanepersonalens Finlandsinsamling", Kassaböcker 1908–1941, Norrbottens föreningsarkiv, Luleå.

90. Protokoll för järnarbetarnas platsstyrelse 18.3.1918, Järn & Metallarbetarfackföreningens avd. 3 arkiv, Eskilstuna Stadsarkiv, Eskilstuna.

91. *Bageriarbetaren* nr 3, mars 1918, s. 3.

klassen.⁹² Den 13 februari började Sveriges Arbetares Centralorganisations (SAC) tidning *Syndikalisten* rapportera om möten som anordnats med anledning av händelseutvecklingen i Finland. I tidningen publicerades flera uppmaningar från den syndikalistiska fackföreningsrörelsen att bilda röda garden som kunde sättas in i strid mot svenskar som stred för det vita Finland.⁹³ Uppmaningar till generalstrejk ifall Sveriges neutralitet hotades inkom bl.a. från Göteborg, Örebro, Porljus, Fors, Ljusdal, Växjö och Älvkarleö. Enligt *Syndikalisten* samlades 700 människor i Göteborg och Växjö samt 500 i Örebro. Man kan notera att det var sällsynt med vädjanden till regeringen, det var arbetarnas egna organisationer som uppmanades att ta tag i händelseutvecklingen. Till brytandet av neutraliteten räknades även vapentransporter liksom organiserandet av stridsvilliga svenskar.⁹⁴ Under ett möte den 18 mars behandlades ett cirkulär från Arbetarnas landsråd i Stockholm. Arbetarnas landsråd hade bildats föregående år, efter ett möte sammankallat av vänstersocialdemokrater, där 10 000 människor slöt upp i Hornsbergs hage i Stockholm.⁹⁵ Efter en ”genomgående debatt” var alla medlemmar på mötet överens om att ”hänsynslöst bevaka” Finlandsaktivisternas handlingar, och att särskilt försöka förhindra vapen- och ammunitionstransport till det ”svarta gardet.” Dessutom bildade man vad protokollet kallar en kommuniké som dels skulle samarbeta med ”den på platsen bildade kontrollkommunikén”, dels bevaka människor som reste med tågen och deras bagage.⁹⁶

In i mars månad fortsatte SAC:s tidning att rapportera om möten i städer och på orter där resolutionerna var liknande de som här ovan har återgivits. Värt att påpeka här är att det stora antalet deltagare på de möten som de lokala samorganisationerna anordnade visade att Finlandsfrågan lockade betydligt fler människor än de som var medlemmar i en syndikalistisk fackförening på orten.⁹⁷

92. *Folkets Dagblad Politiken* 6.2.1918, framsidan.

93. Se exempelvis *Syndikalisten* 13.2.1918.

94. Se exempelvis *Syndikalisten* 13.2.1918.

95. Andrae, *Revolt eller reform*, s. 82.

96. Kiruna LS protokoll 18.3.1918, Protokollsbok för Kiruna LS sektion 4, juni 1915–nov 1921, Norrbottens föreningsarkiv, Luleå.

97. SAC:s totala medlemsantal uppgick till 1918 till omkring 24 000 medlemmar: Jenny Jansson, *Manufacturing consensus: The making of the Swedish Reformist Working Class* (Uppsala 2012) s. 75.

En styrd styrkemanifestation

Den 11 februari, samma dag som Branting skulle hålla tal om Finland för Stockholms arbetarekommun, lydde *Social-Demokraternas* huvudrubrik ”En kraftig folkopinion mot interventionistplanerna”. Den ”våldsamma högerhetsen” i Finlandsfrågan hade fått sitt ”naturliga svar” genom en rad stora protestmöten runtom i landet, vilka gav sin ”försäkran om ett förtroendefullt stöd åt regeringen i dess fasta hållning”, sammanfattade tidningen. Från ett möte i Norrköping inkom följande resolution:

Förvissade om att regeringens politik utgör den säkraste garantin för yttre och inre fred önska härmed c:a 2,000 medborgare i Norrköping samlade till möte, uttala den förhoppningen att regeringen målmedvetet och med all energi fullföljer denna politik mot öppna eller maskerade interventionsplaner i den finska frågan.⁹⁸

Göteborgs arbetarekommun samlade 1 000 människor, och mötesresolutionen deklarerade ett fullt och odelat stöd till regeringens ”orubbliga neutralitetspolitik”. Av regeringen förväntade sig kommunen att den ”således under inga några omständigheter medger någon som helst transport av vapen till någon av de stridarna parterna i Finland[...]”. På ett möte i Helsingborg med 1 200 människor ställdes samma krav: ingen transitering, ingen utförsel av vapen, ingen militär intervention.⁹⁹

Även i Nyköping, Falun, Sundbyberg och Nynäshamn uttalade man sitt förtroende för regeringen. I Grängesberg och Ludvika stämde man in mot hotet från högerens planer på en ”ny borggårdskupp”. I Västerås ska 5 000 människor ha samlats till ett möte på Stortorget, varifrån man sände en uppmaning till regeringen om att ”icke genom någon som helst åtgärd ingripa i denna det finska folkets kamp”.¹⁰⁰ Fler exempel finns. Det finns skäl att notera att det enda tal på dessa möten som *Social-Demokraten* citerade till fullo, var Sven Backlunds tal i Sundbyberg. Backlund var själv medarbetare i *Social-Demokraten*.¹⁰¹ I talet förklarades de röda gardena vara ”bolsjevismens verkställare”. Men man kunde inte heller ta parti för de vita, som med tiden skulle visa vad ”reaktionens krafter” förmådde, förutspådde Backlund. Resolu-

98. *Social-Demokraten* 11.2.1918, s. 1.

99. *Social-Demokraten* 11.2.1918, s. 1.

100. *Social-Demokraten* 11.2.1918, s. 1.

101. Hans Haste, *Det första seklet. Människor, händelser och idéer i svensk socialdemokrati del 2* (Stockholm 1989), s. 419.

Frihet, Jämlikhet, Broderskap.

Social-Demokraten.

Redaktion
P. ALBIN HANSSON
 Redaktionschef
 Redaktör: ANDERS WILHELMSSON
 Redaktör: BRUNNEN
 Redaktör: JOHN W. WILSON
 Redaktör: JOHN W. WILSON
 Redaktör: JOHN W. WILSON
 Redaktör: JOHN W. WILSON

Redaktion
 för
 Förenings- och Arbetsvårds-
 Förening. Red. Redaktionschef
 Red. Red. Red. Red. Red.
 Red. Red. Red. Red. Red.
 Red. Red. Red. Red. Red.
 Red. Red. Red. Red. Red.

Nr 56. Uppf. A. (Stockholmsupplagan).

Tisdagen den 12 Februari 1918.

34:de årgångh

Den framvällande starka folkvägen mot interventionsplanerna.

Väldig anslutning till arbetarekommunens protestmöte. — Omkring 4,000, som ej kunde komma in i Auditorium, hålla friluftsmöte på Norra Bantorget. — Ett manifest från socialdemokratiska partistyrelsen.

Till Sveriges arbetande folk!

Den sjuåriga strömning, som sedan i alla världens delar har varit till förfång för de svenska arbetarna i Finland, har nu i alla länder övertagit sig igen. Det är ett sådant uttryck till den gamla partipolitikens utveckling som har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Stockholms socialdemokratiska arbetarekommun har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Men till det allmänna har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Stockholms arbetarekommun, representerande 30,000 organiserade arbetare, uttalar här skärpt protest mot den amerikanska interventionen för svensk inblandning i den finska inbörderskriget, som från början till slut har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Men till det allmänna har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Men till det allmänna har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling. Den gamla partipolitikens utveckling har varit ett uttryck för den gamla partipolitikens utveckling.

Social-Demokraten förstade den 12 februari 1918. Tidningen framförde SAP-ledningens version av den svenska Finlandspolitiken, och rapporterade även från många, mestadels partianknutna, möten som behandlade frågan.

tionen avslutades med en önskan om fortsatt neutralitet och en försäkran om tillit till regeringen.¹⁰²

Hela fyratusen människor ska ha blivit stående utanför Folkets Hus på Norra Bantorget i Stockholm när Branting den 11 februari skulle tala på arbetarekommunens protestmöte mot högerens "interventionsplaner".¹⁰³ Det tal som Branting höll för kommunens medlemmar baserade sig på ett manifest som författats av honom själv, tillsammans med P. A. Hansson och partisekreterare Möller. Alla tre namn godtog dessa tillsammans med Carl Gustaf Wickman den 11 februari manifestet som partiets eget gällande "Finlandsfrågan".¹⁰⁴ Med manifestet som grund gav Branting sin syn på orsakerna till kriget i Finland och deklarerade vilken väg som vore den klokaste att gå vidare på. Manifestet bestod främst av anklagelser mot den finska socialdemokratin, vars handlande na-

102. Social-Demokraten 11.2.1918, s. 1 och 5.
 103. Social-Demokraten 12.2.1918, framsidan.
 104. Verkställande utskottets protokoll 11.2.1918, Verkställande utskottets protokoll och bilagor, Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

framställdes som orsaken till krigsutbrottet. Det förklarade att det finländska folkets självbestämmelserätt var så fast grundmurad att bara en våldsmakt utifrån kunde hota den.

Formuleringen var en tydlig anspelning på det ryska bolsjevikiska hotet. Revolutionen sades vara en kupp utförd av en organiserad minoritet. Ändå var det ”ett stycke klasskamp” som utspelade sig i Finland. Detta skulle man komma ihåg vid beaktande av den ”svenska högerens till synes rätt så moderata önskemål”. Önskemålen var endast förklädnad. Det var klasskampen den svenska högern ville blanda sig i. Därmed skulle Sverige hamna i konflikt med Petrograd, bli en del av världskriget och Tysklands utpost i norr:

Dock, vår höger här hemma skulle jubla, och med skäl. Dess inrikespolitiska beräkningar hade gått i uppfyllelse. Demokratins regering sprängd bort, det nyss fällda högerväldet åter i högsätet, den för högern hotande demokratiseringen undanskjuten på en bestämd tid, hela vår inre folkliga utveckling i baklås.¹⁰⁵

Manifestet avslutades med en uppmaning till partivännerna att slå tillbaka demokratins fiender. SAP skulle ”aldrig uppgiva sin opartiska neutralitet”. Partiet vägrade blanda sig ”i de strider som sönderslita det finska folket”. För denna hållning bad den om fortsatt trofast stöd från den framväxande folkrörelsen, vilken uppmanades att ”slå tillbaka högerhetsen”.¹⁰⁶ I Brantings tal för arbetarekommunen var omdömet om den finska arbetarrörelsen än hårdare. Branting beskrev den ryska bolsjevismen som frukten av tsaristisk despotism i kombination med massornas okunnighet och brist på politiskt självstyre. Branting sade att Finland länge varit sammanflätat med Ryssland, och att situationen i landet gjort att element där blivit mottagliga för ”smitta österifrån”. Dessa element reste vapen mot en ”[l]aglig regering på den bredaste demokratiska grundval”. Efter att ha redogjort för orsakerna till situationen i Finland berättade Branting om hur den svenska högern nu försökte att utnyttja tillfället. Borgerliga redaktörer hade skrivit till statsministern och bett om en väpnad intervention. Efter att regeringen hade avvisat denna begäran, önskade redaktörerna att regeringen skulle bevilja vapentransporter ”och att regeringen ändock skulle ställa sig på sådant sätt att den togo ställning till striden, dock utan att taga steget fullt ut från neutraliteten”. Det egentliga syftet var dock

105. *Social-Demokraten* 12.2.1918, framsidan.

106. *Social-Demokraten* 12.2.1918, framsidan.

Hjalmar Branting talar i Stockholm 1918 inför en stor publik på Norra Latins gård, vy mot Barnhusgatan, om författningsfrågan – bland annat kvinnlig rösträtt. Bild: Stockholmskällan (Stockholms stadsmuseum) och Wikimedia Commons (porträtt).

att pressa regeringen till en intervention, och därför kunde regeringen inte ”räcka ett finger åt dem som vill ha hela handen”. Skulle regeringen vika sig skulle det uppstå en aktiviststorm, fortsatte Branting.¹⁰⁷ Frammanades bilden – liksom i manifestet – av en enig antidemokratisk krigshetsande höger, som nu riskerade ta makten om regeringen avvek från sin neutralitet.

SAP-ledningen frammanade uppfattningen om regeringen som en garant för neutralitet och demokratiseringsarbete, medan högern stod enig i sin strävan inte bara efter en officiell militär intervention i Finland, utan även efter regeringsmakten. Det var bl.a. denna uppfattning som gav SAP:s politik stöd runtom i arbetarrörelsen. Även SSV hade ett högt tonläge. I början av februari kunde man på FDP:s förstasidor läsa att Sverige, genom aktivisternas planer och krigspressens hetsande, stod på krigets brant.¹⁰⁸ Om regeringen inte skulle godkänna dessa planer, så hotades den att störtas, precis som vid bondetåget 1914. Högern och aktivisterna sades nu mobilisera hela sin press. Därutöver anordnade högern och aktivisterna stora möten, satte i gång adressinsamlingar, köpte vapen och upprättade frivilliga kårer för att få sin vilja igenom.¹⁰⁹ *Syndikalisterna* förklarade för sina läsare att Svenska brigaden var tänkt att sättas in mot svenska arbetare, om det finska proletaria-

107. *Social-Demokraten* 12.2.1918, framsidan.

108. *Folkets Dagblad Politiken* 4.2.1918, framsidan.

109. *Folkets Dagblad Politiken* 6.2.1918, framsidan.

tet skulle segra i Finland.¹¹⁰ Det fanns således goda skäl för den breda arbetarrörelsen att tro att någon form av seriös regeringsomstörtande verksamhet var på gång.

Högern

För att bilda oss en uppfattning om den svenska högern vänder vi oss till Andræ. Inom militärledningen, bland företagsledare och konservativ press fanns en önskan om militära insatser. I slutet av januari kallades ett fyrttio tal redaktörer till Stockholm för att överlägga om Sveriges hållning till Finland. Initiativet kom med all sannolikhet från de kretsar som i flera år verkat för Finlands självständighet eller införlivande i Sverige.¹¹¹ Den 2 februari sändes en deputation från mötet till stats- och utrikesministrarna. Deputationen bad i första hand om en svensk militär intervention, i andra hand om att statsministern skulle verka inom regeringen för en frivillig insats, militära transporter och insamlingar.¹¹²

En intervention var dock aldrig nära. Mellan riksdagspartier-
na var man eniga om att Sverige borde undvika en militär interven-
tion. Redan när regeringen i Hemliga utskottet den 29 januari fram-
förde att en intervention inte skulle företas, så mötte detta inte någon
som helst opposition från högerens ledande män.¹¹³ Den största frå-
gan i den svenska debatten gällde anskaffandet av vapen till de vita.
Högerredaktörernas deputation från den 2 februari följdes upp av en
namninsamling om vapenexport som publicerades i tidningarna den
5 februari. Enstaka högerpolitiker undertecknade namninsamlingen,
men både Arvid Lindman, partiledare för Allmänna valmansförbun-
det, och Ernst Trygger, partiledare för Första kammarens nationella
parti, avstod. De ville tvinga regeringen till offentlig debatt, men fick
av regeringen i Vasa veta att den inte önskade någon sådan, då det
skulle kunna skada den hjälp som den svenska regeringen gav Vasa-
senaten i hemlighet. Därför beslutade Högerpartiets förtroenderåd den
5 februari att inga interpellationer i ämnet skulle göras. Senare samma
dag berättade Gripenberg för högerens partiledare att det vita Finland
fick illegal hjälp i form av vapensmuggling och transitering av vapen
sjövägen med svenska örlogsfartyg. Transiteringen över vattnet sades

110. *Syndikalisten* 13.2.1918. Sidnumrering saknas.

111. En redogörelse för dessa kretsar finns hos Andræ, *Revolt eller reform*, s. 156–157.

112. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 162.

113. Hellner, *Memorandum rörande Sveriges politik*, s. 16.

vara så betydelsefull att Vasasenaten under inga omständigheter ville riskera en brytning med den svenska regeringen, så länge den pågick. Till detta ska tilläggas att redan innan högern meddelats om Vasas hållning, hade den förre statsministern och högerledaren Carl Swartz både privat och offentligt förklarat att högerpartiet varken kunde eller borde ta regeringsansvar om den liberalsocialdemokratiska regeringen föll.¹¹⁴

Den politiska högern verkar således inte ha varit något allvarligt hot mot regeringen. Ändå har Andræ konstaterat att det var fruktan för ett svenskt ingripande i Finland som utlöste arbetarrörelsens stora opinionsrörelse.¹¹⁵ Det är svårt att klargöra hur allvarligt hotet om en framkallad regeringskris med medföljande militarisering av Sverige uppfattades av SAP:s ledning.¹¹⁶ Högerinriktad landsortspress krävde redan i slutet av januari att regeringen skulle störtas. Stockholmstidningen *Nya Dagligt Allehanda* skrev öppet om en ny kampregering, som skulle bildas ”utanför partierna”. Tidningarna skrudevade dock själva ner sitt tonläge, när de fick veta att det vita Finland så önskade.¹¹⁷ Namninsamlingen om vapenexport överlämnades till regeringen den 25 februari ”vilket var ett tämligen svagt resultat jämfört med de 600 000 namnen för Hammarskjöld i mars 1917”, summerar Andræ.¹¹⁸ Men opinionsstormen handlade nog även om att beveka liberaler inom regeringen. Uppenbarligen fanns slitningar, vilket Hellners avgångshot i samröre med Gripenberg vittnar om.

Av ovanstående måste man dock dra slutsatsen att Branting och Möller m.fl. talade mot bättre vetande när de i singularis talade om ”högern” och ”högerväldet” som var på krigsstigen. Materiel transiterades och vapen smugglades, med ledande socialdemokraters medverkan, vilket högerledarna kände till.

Partiledningens turné

I den resolution som Stockholms arbetarekommun antog efter Brantings tal anklagades de finska socialdemokraterna för att försöka upprätta en väpnad diktatur, i stället för en på allmän rösträtt stödd de-

114. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 166–167.

115. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 158, 184.

116. Se exempelvis Brantings anförande i riksdagen: Riksdagens Andra Kammare (A.K.) 1918: 16, s. 36 ff.

117. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 167–169.

118. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 166.

mokrati. Det hela sades dock vara det finska folkets sak att reda ut, och arbetarekommunen vände sig å det bestämdaste mot svensk inblandning genom väpnad ”intervention eller annorledes”. Kommunen uppmanade även regeringen till det medlingsförsök som partiets verkställande utskott tagit initiativ till.¹¹⁹ Resolutionens ställningstaganden och formuleringar vittnar om att den var framtagen i samarbete med, eller rentav skriven av, SAP:s VU. Enligt mötesprotokollet var resolutionen framtagen av kommunstyrelsen. Dess ordförande var Gottfrid Björkman, medlem i partistyrelsen. Vice ordförande var P. A. Hansson, medförfattare till manifestet och medlem av VU.¹²⁰

Den stora mängd möten som arrangerades den 10 februari och som följdes upp med VU:s manifest och arbetarekommunens möte i huvudstaden kvällen därpå, visar att det under dessa dagar till stor del var fråga om en organisering uppifrån. Ernst Wigforss har senare nämnt att partistyrelsen uppmanat arbetarekommunerna till möten.¹²¹ De landsomfattande mötena var dock också en aktion nerifrån. En del möten anordnades före partistyrelsens uppmaning, och i gräsrotsorganisationers protokoll liksom i rapporter insända till fackförbunds och SSV:s press förekommer flera fall av insamlingar till det röda Finland samt uppmaningar omorstrejk, vilket inte alls var sanktionerat av den socialdemokratiska partiledningen. Mötesverksamheten fortsatte veckor efter att SAP:s ledning uppmanat till möten, vilket även Wigforss påpekade i sina memoarer.

Nästa stora manifestationsdag inföll söndagen den 17 februari, då både Göteborgs och Malmös arbetarekommun hade möten. För de runt 2 000 församlade i Göteborg förklarade partisekreterare Möller varför SAP inte kunde ge sina sympatier åt den ”finska upprorsrörelsens män, vilka efterapade de ryska bolsjevikerna, skattande åt samma maktlära som vi bekämpa i det svenska högerväldet här i landet”. Detta ”högervælde” ville att medlingsaktionen i Finland skulle misslyckas, samtidigt som det i Sverige ville provocera fram ett inbördeskrig med

119. Stockholms arbetarekommuns protokoll 11.2.1918 och 1.7.1918, Protokoll enskilda och offentliga möten 1916–1928, Stockholms arbetarekommun, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

120. Stockholms arbetarekommuns protokoll 11.2.1918 och 1.7.1918, Protokoll enskilda och offentliga möten 1916–1928, Stockholms arbetarekommun, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge.

121. Ernst Wigforss, *Minnen II 1914–1932* (Stockholm 1952).

följden att det pågående demokratiseringsarbetet skulle grusas. Från mötet skickades en ”ensträgen maning till regeringen att icke vika från den hittills intagna ståndpunkten, och sålunda förhindra varje vapen-transport från vårt land till någon av de stridande parterna”. Samma dag antog Malmö arbetarekommun den resolution som Stockholm antagit sex dagar tidigare. Ett telegram avsändes även till regeringen där kommunen uttalade sin anslutning till regeringens fasta neutralitetspolitik och sin förvissning om att regeringen inte skulle ge vika för krigsagitationen.¹²²

Mötesaktiviteten fortsatte i slutet av februari och in i mars. Fack- och kvinnoklubbar protesterade mot högerpressens krav om intervernering, krävde att alla arbetarorganisationer skulle förbereda en generalstrejk för att förhindra aktivisternas krigsplaner samt uppmanade regeringen att förhindra all form av vapensmuggling. Verkstadsklubbar och socialdemokratiska arbetarekommuner krävde sträng neutralitet och förklarade att arbetarrörelsen stod på regeringens sida i dess arbete. Pengar skickades till det röda Finland, och på vissa orter förekom gemensamma möten mellan de bägge socialdemokratiska partiernas lokalorganisationer.¹²³

För SAP:s del åkte P. A. Hansson till Södertälje den 23 februari för att hålla ett möte med stadens socialdemokratiska förening. Mötets resolution förklarade att föreningen ”anse såsom ofrånkomligt att regeringen icke på något sätt varje sig med transitering av vapen eller ammunition eller export av dylikt engagerar sig i Finlands inre angelägenheter vare sig för ögonblicket eller för framtiden”. I likhet med de andra möten som VU-medlemmarna höll tal på, såg mötet i Södertälje med tillfredsställelse på regeringens medlingsförsök. ”All hjälp till Finland, blott icke vapen!”, manade resolutionen.¹²⁴

Sammanfattning

Sammantaget spelade SAP:s partiledning ett dubbelspel. Regeringen gjorde just det som SAP:s VU sade att den inte skulle göra: den tog ställning i striden, dock utan att offentligt fullt ut ta steget bort från neutraliteten. Den solidaritet som fanns inom arbetarrörelsen med ar-

122. *Social-Demokraten* 18.2.1918, s. 8.

123. *Social-Demokraten* 21.2.1918, s. 7; *Folkets Dagblad Politiken* 21.2.1918, s. 3 och 22.2.1918, s. 3.

124. *Social-Demokraten* 23.2.1918, s. 4.

betarklassen i Finland samt rörelsens mycket starka känslor mot krigsaktivismen, kanaliserade partiledningen till att bli en opinionsrörelse för den regering som partiet var en del av, liksom det arbete som denna regering företagit sig: den parlamentariska demokratins genomförande. Åtgärder för att fullständigt stoppa exporten av vapen och den organiserade militära frivilliginsatsen vidtogs inte, trots mängder av uppmaningar från rörelsen runtom i Sverige. Däremot höll regeringen Sverige officiellt utanför kriget, vilket var det mest centrala kravet i alla de resolutioner som offentliggjordes i arbetarpresen.

Andræ har beskrivit de många arbetarrörelsemötena under februari månad som huvudsakligen ett slags uppifrån koordinerad massaktion, men också som en outtalad s.k. enhetsfront mellan de bägge socialdemokratiska partierna, vilken syftade till att hindra den vita mobiliseringen i Sverige.¹²⁵ Frågan är dock om inte alla dessa möten och resolutioner i sin helhet lika mycket passiverade rörelsen inför den högersocialdemokratiska ledningens version av händelseförloppet.

För denna ledning blev Finlandsfrågan en del av kampen om arbetarrörelsen som sådan. Den bedömde solidariteten med det röda Finland inom rörelsen som så stark att ett öppet ställningstagande för det vita Finland i form av vapentransporter skulle kunna spränga hela regeringen. Tidigt inkom till regeringen resolutioner mot allt slags understöd till det vita Finland. Det källmaterial jag har tagit del av vittnar om att inställningen till de stridande parterna skiljde sig kraftigt mellan framför allt Branting och Palmstierna å ena sidan, och de starkast berörda fackförbunden och gräsrotterna å den andra. Det undersökta materialet ger inte vid hand att det för de senare skulle ha funnits en direkt motsättning mellan solidaritet för de röda och demokrati i Sverige. SAP:s partiledning kunde inte låta SSV få ensamrätt till att uttrycka solidaritet med den finska arbetarrörelsen. Ledningen grep tidigt in genom att mobilisera människor i arbetarrörelsen för vad de trodde var fullständig neutralitet, och tryggade därmed regeringens stabilitet. Samtidigt gällde det för ledningen att få med sig gräsrotterna på den parlamentariska demokratin som arbetsmetod och närmaste mål.

125. Andræ, *Revolt eller reform*, s. 184, 301.